

ОБДАРОВАНІСТЬ У ФОКУСІ ВИКЛИКІВ І МОЖЛИВОСТЕЙ: НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ОНЛАЙН-СЕМІНАР «ОБДАРОВАНІСТЬ: МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ»

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7130>

МЕЛЬНИК Марина Юріївна

кандидат педагогічних наук,
старший дослідник,
завідувач відділу діагностики
обдарованості Інституту обдарованої
дитини Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Валентина Миколаївна ШУЛЬГА

завідувач науково-організаційного
відділу Інституту обдарованої
дитини Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. Науково-практичний онлайн-семінар «Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку» відбувся 22–25 травня 2025 р. у рамках Всеукраїнського фестивалю науки. Семінар був організований Національною академією педагогічних наук України, Інститутом обдарованої дитини НАПН України, Національним центром «Мала академія наук України» з метою обговорення актуальних проблем і перспектив ідентифікації та розвитку обдарованості дітей і молоді в умовах воєнного стану, актуалізації ефективних методів виявлення обдарованості, обговорення інноваційних технологій та організаційних рішень, що сприяють реалізації потенціалу обдарованої особистості.

Ключові слова: обдарованість; обдаровані учні; діагностика обдарованості; розвиток обдарованості.

У фокусі сучасного педагогічного й психологічного дискурсу проблема ідентифікації та розвитку обдарованості посідає одне з чільних місць, що обумовлено глобальними викликами XXI століття та локальними реаліями українського суспільства через повномасштабне військове вторгнення російської федерації. Відтак семінар, організований Інститутом обдарованої дитини НАПН України у співпраці з Національним центром «Мала академія наук України», є науково обґрунтованою відповіддю на ці виклики й демонструє високий рівень рефлексивності освітньої та нау-

кової спільноти щодо феномену обдарованості в умовах травмівних впливів.

Семінар проводився відповідно до плану заходів Національної академії педагогічних наук України в рамках *Всеукраїнського фестивалю науки* 22–23 травня 2025 р. і мав на меті обговорення актуальних проблем та перспектив ідентифікації та розвитку обдарованості дітей і молоді в умовах воєнного стану, актуалізації ефективних методів виявлення обдарованості, обговорення інноваційних технологій та організаційних рішень, що сприяють реалізації потенціалу обдаро-

ваної особистості.

Проблемні питання, винесені в обговорення семінару, об'єднали вчених та працівників закладів освіти майже з усіх регіонів України. Так, участь у заході взяли вчені Національної академії педагогічних наук України та Національної академії наук України, викладачі закладів вищої освіти, працівники закладів загальної середньої та позашкільної освіти. Загальна кількість учасників семінару перевищила 1,9 тис. осіб. Учасники долучилися до обговорення таких напрямів:

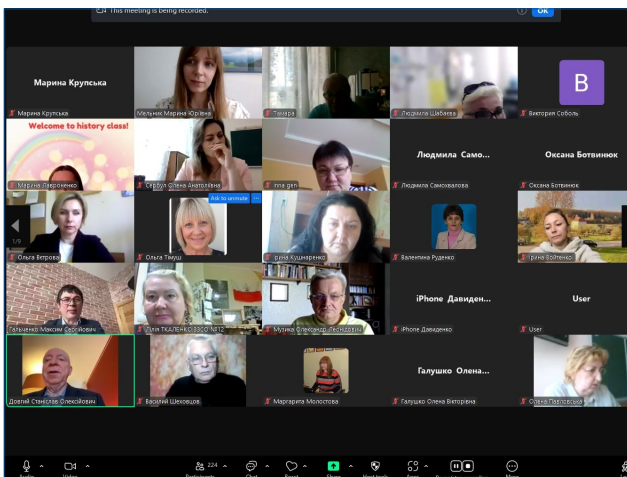
- сучасні підходи і тенденції педагогічної та психологічної діагностики обдарованості;
- діагностика чинників розвитку обдарованої особистості в умовах воєнного стану;
- інформаційно-комунікаційні технології в діагностиці, моніторингу та супроводі розвитку обдарованої особистості;
- організація освітнього середовища для підтримки та розвитку обдарованості в умовах війни.

З вітальним словом та методологічною настановою до учасників заходу звернувся доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, президент Національного центру «Мала академія наук України» *С.О. Довгий*, наголосивши, що воєнний стан в Україні поставив нові вимоги до системи освіти загалом і, до виявлення та підтримки обдарованості, зокрема. З одного боку, повномасштабне військове вторгнення створило додаткові бар'єри для розвитку здібностей, обмеживши доступ до ресурсів, дестабілізуючи навчальний процес, викликаючи тривогу, яка заважає навчанню та розвитку. З іншого боку — в екстремальних умовах у дітей нерідко проявляються неочікувані ресурси: швидка адаптація, здатність до нестандартного мислення, рання соціальна зрілість, глибока емпатія, високий рівень відповідальності. І важливо в умовах освітнього процесу не

пропустити ці прояви, вчасно їх помітити, підтримати і зберегти. Адже розвиток обдарованості в сучасній Україні є не лише індивідуальною, а й суспільною місією, оскільки саме обдаровані діти і молодь, будучи носіями інтелектуального, культурного, технологічного потенціалу, стануть тими, хто творитиме відновлення країни.

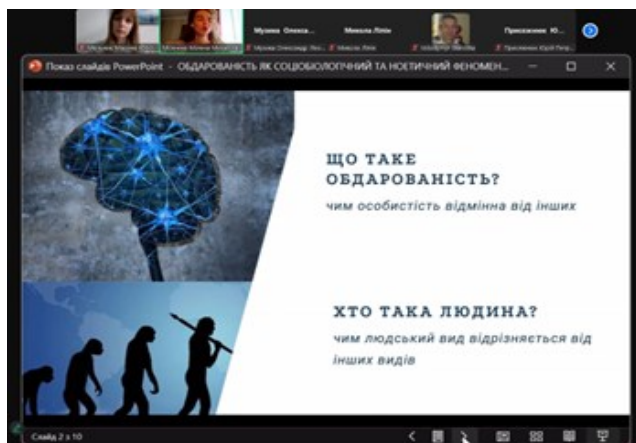
З мотиваційною настановою до учасників семінару звернувся також доктор філософських наук, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту обдарованої дитини НАПН України *М.С. Гальченко*. Доповідач наголосив, що діагностика обдарованості нині є не лише психологічною (психолого-педагогічною) процедурою, а, в першу чергу, стратегічним завданням, яке забезпечує: раннє виявлення інтелектуального, креативного, художнього, лідерського чи іншого потенціалу дитини; створення індивідуальної освітньої траєкторії, яка відповідає рівню й типу здібностей; запобігання фрустрації, нудьги, неуспішності обдарованої дитини в традиційній системі навчання. Також сьогодні, як ніколи, актуально говорити про діагностику обдарованості як про гнучкий, контекстуально чутливий, неформалізований процес, у якому враховується не лише рівень здібностей, а й емоційний стан дитини, її життєві обставини, мотивація, стратегія подолання труднощів. Доповідач підкреслив, що в Україні вже є потужна наукова база, яка дає змогу здійснювати фахову діагностику та підтримку розвитку обдарованості. Так, вчені Інституту обдарованої дитини НАПН України підготували низку цінних напрацювань, які сьогодні широко використовуються в освітній і психолого-педагогічній практиці: методичне забезпечення ідентифікації та розвитку різних типів обдарованості (інтелектуальної, творчої, лідерської, академічної тощо); діагностичні комплекси та інструменти для педагогів, практичних психологів закладів освіти; моделі психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей та інше (Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025b; Електронна бібліотека НАПН України, 2025).

Обдарованість не є статичною характеристикою, яку можна виявити раз і назавжди, це — динамічний потенціал, розвиток якого залежить від множини чинників: когнітивних, емоційних, мотиваційних, соціальних, культурних та ін. Саме тому ідентифікація обдарованості має бути не подією, а процесуальною, з урахуванням змінних життєвих і навчальних контекстів, наголошували у своїх доповідях:

- кандидат психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології обдарованості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України *О.Л. Музика*;

- кандидат філологічних наук, завідувач відділу інтелектуального розвитку обдарованої особистості Інституту обдарованої дитини НАПН України *М.М. Міленіна*;

- кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу діагностики обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України *М.Ю. Мельник*;

- кандидат психологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії психології обдарованості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України *Н.О. Никончук*;

- кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і освітнього менеджменту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського *С.В. Нагорняк*;

- кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України *Т.П. Волотовська*.

Доповідачі також зауважували, що особливого значення в умовах травматичних впливів набуває «прихована», латентна обдарованість, що може бути не одразу помітною, але розкриватися несподівано в ситуаціях стресу, невизначеності або вимушеної адаптації. У деяких дітей саме війна може стати каталізатором активізації внутрішніх ресурсів, таких як здатність швидко приймати рішення, виявляти турботу про інших, організовувати допомогу, орієнтуватися у складних моральних ситуаціях. Подібні прояви не завжди охоплюються традиційними моделями інтелектуальної або академічної обдарованості, але можуть свідчити про непересічний потенціал особистості. З огляду на це, надзвичайно важливо спостерігати за широким спектром поведінкових і міжособистісних характеристик здобувачів освіти. Відтак в умовах повномасштабної війни ідентифікація обдарованості є не менш важливою, ніж у мирний час, але її інструменти та критерії подекуди потребують перегляду. Зокрема, доцільним є використання ширших підходів: спостереження в природному середовищі, проєктні та творчі завдання, портфоліо, рефлексивні інтерв'ю, оцінка здібностей тощо. Усе це вимагає не лише методичної підготовки педагогів і практичних психологів, а й зміни їхнього світоглядного ставлення до обдарованості як явища. Водночас, ускладнюється і саме завдання виявлення обдарованості, типові прояви якої (цікавість, активність, ініціативність і т.п.) можуть бути приглушені внаслідок тривалого стресу, тривожності, втрати базового відчуття безпеки. Так, частина дітей, які раніше демонстрували високі здібності, в умовах травматичних впливів можуть втрачати віру у власні сили, демонструвати дезадаптивну поведінку або пасивність. Таким чином, обдарованість може бути прихованою не лише внаслідок недостатньої уваги з боку дорослих, а й через глибоку психологічну дезорганізацію самої дитини.

Кандидат психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології обдарованості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України *О.Л. Музика* у своїй доповіді підняв проблему складної життєвої ситуації і вимог до досліджень обдарованих старшокласників і студентів. Доповідач зауважив, що сучасні виклики, зокрема, повномасштабна війна, тривалий стрес, втрата базової безпеки, змушують глибше замислитися над тим, які особистісні ресурси дають змогу зберігати і розвивати обдарованість навіть у несприятливих життєвих умовах. Одним із таких ресурсів висту-

пає асертивність — здатність особистості впевнено й, водночас, етично взаємодіяти з оточенням, відстоювати свої переконання та цінності, не порушуючи прав інших. У випадку обдарованих дітей та молоді асертивність виконує подвійну функцію: з одного боку, вона допомагає утримати внутрішню стабільність у ситуації зовнішнього хаосу, з іншого ж — дозволяє реалізувати свій потенціал у соціальній взаємодії. Асертивність у цьому контексті виступає не просто як поведінкова навичка, а як вміння зберігати ідентичність, бути «в собі, але не проти інших». У складних життєвих ситуаціях, особливо в умовах війни, втрат, дезорієнтації, обдарованість без відповідного ціннісного підґрунтя ризикує залишитися нереалізованою. Саме тому ціннісна підтримка обдарованої дитини з боку педагогів, наставників, батьків відіграє критично важливу роль.

Пропозиції щодо організації діагностики обдарованості та чинників її розвитку в умовах воєнного стану висловила у доповіді кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу діагностики обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України *М.Ю. Мельник*. Доповідачка зауважила, що у сучасному науковому та практичному підході до роботи з обдарованими дітьми та молоддю дедалі чіткіше окреслюється потреба у переорієнтації самої мети ідентифікації обдарованості. Традиційно ця процедура асоціювалася з пошуком «об'єктивних» показників інтелекту чи креативності — результатів тестування, академічних здобутків, перемог в олімпіадах та конкурсах різного рівня тощо. Однак у межах сучасного розуміння обдарованості як багатовимірного, динамічного та контекстно залежного феномена, така редукція до кількісного вимірювання втрачає свою продуктивність. Вона не лише обмежує обсяг інформації про дитину, але й загрожує хибною інтерпретацією її потенціалу, особливо в умовах психоемоційного напруження, соціального стресу або культурної відмінності. Тому ідентифікація обдарованості має спрямовуватись не на фактологічне підтвердження приналежності до певної групи, а на якісне розуміння індивідуального профілю здібностей, способів пізнання, мислення та взаємодії з оточенням. Такий підхід ставить у центр не категорію «обдарований / необдарований», а спектр індивідуальних ресурсів, які можуть бути реалізовані в різних умовах — за наявності підтримки, належного середовища, позитивного емоційного клімату тощо. У практичній площині це означає, що діаг-

ностика повинна бути не оцінювальною (у сенсі ранжування), а розвивальною, бути процесом співпраці, у якому дитина отримує зворотний зв'язок про свої сильні сторони, ресурси та бачить можливості для зростання. У цьому сенсі ідентифікація стає не лише інструментом відбору, а й інструментом самопізнання, що відкриває перспективу для особистісного розвитку. *Мельник М.Ю.* представила методичні матеріали для здійснення такої роботи, а також надання рекомендацій учням за результатами діагностики, стандартизовані відділом діагностики обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України (Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025b; Бельська, & Мельник, 2023b; Бельська, & Мельник, 2023a; Бельська та ін., 2024).

На важливості розвитку обдарованості дітей та молоді на усіх рівнях освіти наголошували в своїх доповідях: доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького *Ю.П. Присяжнюк*; кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці Інституту педагогіки НАПН України *М.О. Павельчук*; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри ботаніки та зоології Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка *Н.В. Москалюк*; доктор філософії з педагогіки, викладач кафедри української та іноземних мов факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету *В.М. Малик*. Зокрема, доповідачі зауважували, що розвиток обдарованості не є разовим освітнім втручанням або етапним завданням, обмеженим лише окремим віком чи рівнем навчання. Йдеться про системну, поетапну, безперервну підтримку потенціалу особистості, яка охоплює всі рівні освітньої вертикалі — від дошкільної ланки до закладів вищої освіти, а також післядипломну та неформальну освіту. Такий підхід відповідає як провідним міжнародним стандартам (OECD, UNESCO, European Council for High Ability), так і концепції безперервної освіти впродовж життя, що лежить в основі сучасної освітньої політики в Україні. Обдарованість не є статичним конструктом, її прояви, форми, механізми саморозвитку трансформуються під впливом вікових, психологічних, соціальних і культурних чинників. Відтак у різному віці дитина чи молода людина потребує відмінних форм підтримки, інших підходів до стимулювання, індивідуалізова-

них стратегій супроводу. Усі рівні освіти повинні бути пов'язані між собою логікою безперервного психолого-педагогічного супроводу, який ґрунтується на повазі до індивідуальності, підтримці сильних сторін і допомозі в подоланні труднощів.

У межах семінару було представлено низку практико-орієнтованих ініціатив, спрямованих на розвиток обдарованості дітей і молоді засобами сучасних технологій. Зокрема, особливу увагу учасників привернули виступи, присвячені реалізації програм з дронотехніки та впровадженню освітніх EdTech-рішень. У виступі завідувача Навчально-технічного центру Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника *Р.З. Ткачука*, присвяченому програмі опанування дронотехніки для обдарованої учнівської молоді, було представлено приклад успішної інтеграції STEM-підходу в позашкільну освіту. Доповідач акцентував на тому, що дронотехніка є не лише актуальною технічною сферою, а й потужним інструментом розвитку просторового мислення, навичок командної роботи, відповідального прийняття рішень, а також міжпредметної інтеграції (фізика, математика, інформатика, географія). Кандидат педагогічних наук, доцент, директор Центру післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України *О.В. Просіна* представила можливості застосування цифрового інструменту «Вивчаю — не чекаю», розробленого з метою підтримки індивідуального потенціалу дітей у кризових умовах. Застосунок передбачає адаптивне навчання в індивідуальному темпі, врахування сильних і слабких сторін дитини, інтеграцію міні-оцінювання, ігор, інтерактивних вправ. Учасники семінару відзначили, що подібні цифрові рішення є важливим ресурсом у ситуаціях нестабільного освітнього середовища, зокрема під час вимушеного дистанційного навчання, релокації або втрати звичного педагогічного супроводу.

Загалом 209 учасників семінару презентували результати своїх наукових досліджень та практичний досвід (у тому числі 36 спікерів зі ступенем доктора наук та 67 кандидатів наук / докторів філософії). Доповіді, презентовані учасниками семінару, охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із ідентифікацією, розвитком та підтримкою обдарованих дітей і молоді на усіх рівнях освіти, педагогічними умовами розвитку обдарованості та психологічною підтримкою обдарованих здобувачів освіти в умовах повномасштабної війни.

У програмі семінару проведено *10 практичних заходів* — майстер-класів:

- «Обдарованість як пріоритет освіти 4.0 в умовах воєнного стану»;

- «Виявлення та прогнозування обдарованості учнів, на платформі сервісу проєктного управління освітнім процесом “Універсал-онлайн”»;
- «STEAM як рутину»;
- «Цифрові інструменти психолога: ІКТ як ресурс розвитку потенціалу обдарованих дітей»;
- «Методологія впровадження елементів аудиту безпеки в систему навчання»;
- «Метафоричні асоціативні карти як інструмент супроводу обдарованої дитини»;
- «Використання методу емоційно-образного процесінгу в роботі з психосоматичними запитами обдарованих учнів»;
- тренінг «Мистецтво і самопізнання: арттерапевтичні практики для розвитку обдарованих студентів»;
- презентацію «Розвиток освітнього потенціалу обдарованих школярів в умовах воєнного часу: кейс-аналіз діяльності Ірпінського академічного лицю»;
- психологічний майстер-клас (з елементами арт-терапії) «Емоційний інтелект обдарованих дітей: діагностика та розвиток».

Організаторами видано програму роботи семінару та підготовлено збірник наукових праць, у якому опубліковано 162 статті та тези доповідей, забезпечено запис заходу, відеозапис якого знаходиться у відкритому доступі на сайті Інституту обдарованої дитини НАПН України (Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025а).

Понад 1,9 тис учасників з усіх регіонів України взяли активну участь в обговоренні проблем і перспектив в ідентифікації обдарованості, шляхів реалізації технологій розвитку обдарованості дітей та молоді, обміні досвідом практичної

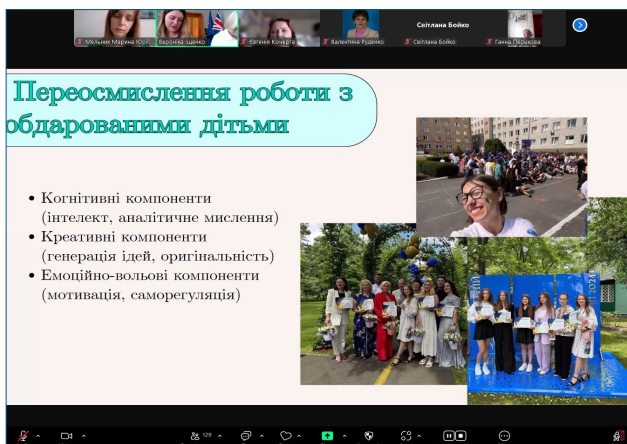
роботи з діагностики та розвитку обдарованості особистості. Найбільша кількість учасників семінару була із Дніпропетровської, Харківської, Сумської, Донецької, Одеської областей та м. Київ (див. рис. 1).

Рис. 1. Карта участі: регіональний розподіл учасників семінару

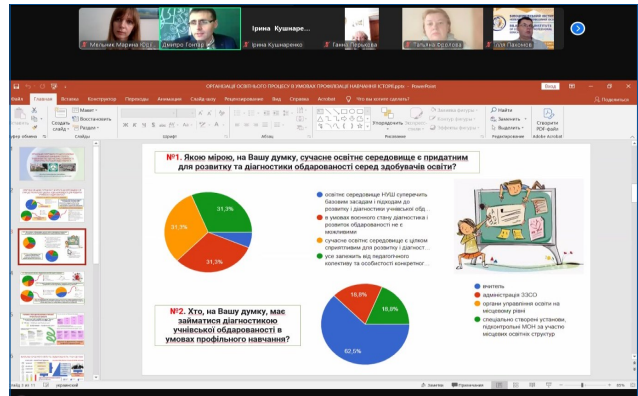
Науково-практичний семінар «Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку» став масштабною професійною подією, яка об'єднала дослідників, педагогів, психологів, управлінців та практиків з усіх регіонів України навколо спільного завдання — ідентифікації та підтримки розвитку обдарованості дітей та молоді в умовах воєнного стану. Виступи учасників, практичні заходи й дискусії продемонстрували глибину наукових підходів, інноваційність освітніх рішень і готовність до фахового діалогу навіть в умовах надзвичайно складного суспільного контексту.

Учасники семінару акцентували на необхідності переосмислення ідентифікації обдарованості: від формальної фіксації високих результатів до комплексної, контекстуально-чутливої оцінки когнітивного функціонування, мотивації, емоційної зрілості та потенціалу особистості. Було підкреслено важливість діагностичних інструментів, які не лише вимірюють, а й стимулюють розвиток.

Значне місце в програмі заходу посіли виступи, присвячені освітньому середовищу як ключовому фактору розвитку обдарованості. Презенто-

вано кейси створення підтримувального навчального простору в сільських школах, ліцеях прифронтових територій, закладах освіти різних рівнів. Учасники семінару демонстрували інноваційні шляхи впровадження індивідуальних освітніх траєкторій, цифрових платформ, STEAM-підходів, дронотехніки, метафоричних карт, арттерапії, ШІ-асистентів і багато іншого. Ці приклади доводять, що обдарованість може й повинна підтримуватись навіть у часи глибоких соціальних потрясінь.

Підсумовуючи, учасники семінару наголосили на необхідності міждисциплінарної співпраці та системного підходу до підтримки обдарованості на всіх рівнях освіти. Значущість діалогу, взаємного професійного збагачення, обміну досвідом і науковими знахідками була високо оцінена всіма присутніми. Захід підтвердив: у найскладніших умовах зберігається головне — віра в потенціал дитини, гідність особистості та здатність української освіти творити майбутнє. Загалом учасники високо оцінили організацію та зміст заходу як простору продуктивної професійної комунікації, який сприяв не лише обміну досвідом, але й спільному осмисленню викликів і напрямів подальшої роботи з обдарованими дітьми та молоддю в умовах війни та післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бельська, Н.А., & Мельник, М.Ю. (2023а). *Психологічна діагностика обдарованості учнів*: методичні рекомендації. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 170 с. <https://lib.iitta.gov.ua/740921/>
- Бельська, Н.А., & Мельник, М.Ю. (2023b). *Рейтингові шкали оцінки проявів обдарованості*: методичні рекомендації. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 70 с. <https://lib.iitta.gov.ua/740920/>
- Бельська, Н.А., Ковальчук, Ю.М., & Мельник, М.Ю. (уклад.). (2024). *Теоретико-методичні засади діагностики чинників розвитку обдарованої особистості*: методичний посібник. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 204 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745305/>
- Електронна бібліотека НАПН України. (2025). *Инсти-*

муні обдарованої дитини. <https://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/inst=5Fgif=5Fchild/>
Інститут обдарованої дитини НАПН України. (2025a).
Матеріали Науково-практичного онлайн-семінару «Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку». <https://iod.gov.ua/ua/naukovi-zahodi/>
materiali-provedenih-zahodiv/74_naukovo-praktichniy-onlayn-seminar-obdaranist--metodi-dagnostiki-ta-shlyahi-rozvitku
Інститут обдарованої дитини НАПН України. (2025b).
Тестотека. <https://iod.gov.ua/ua/testoteka>

GIFTEDNESS IN FOCUS OF CHALLENGES AND OPPORTUNITIES: SCIENTIFIC AND PRACTICAL ONLINE SEMINAR «GIFTEDNESS: METHODS OF DIAGNOSIS AND DEVELOPMENT PATHWAYS»

Maryna Melnyk

PhD in Education, Head of the Department of Giftedness Diagnostics, Institute of the Gifted Child of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Valentyna Shulha

Head of the Scientific and Organizing Department of Institute of the Gifted Child of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The scientific and practical online seminar «Giftedness: Methods of Diagnosis and Development Pathways» was held on May 22-23, 2025, as part of the All-Ukrainian Science Festival. The event was organized by the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Institute of Gifted Child of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, and the National Center «Minor Academy of Sciences of Ukraine». The seminar aimed to discuss current issues and prospects for identifying and developing giftedness in children and youth under martial law, to highlight effective methods for identifying gifted individuals, and to explore innovative technologies and organizational solutions that promote the realization of the potential of gifted students.*

Keywords: *giftedness; gifted students; giftedness diagnostics ; giftedness development .*

Дата публікації: 12 червня 2025 р.